

ЗНИЖЕННЯ ПОРОГУ ЧУТЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ: ЗНЕЦІНЕННЯ ДОКТРИН ЯДЕРНОГО СТРИМУВАННЯ ТА НОВА ЕРА НУКЛЕРИЗАЦІЇ

Автор:

Олексій Їжак

Офіційні члени ядерного клубу і Ради Безпеки ООН Росія і Китай, не країни-ізгої КНДР і Іран, поставили своїми діями, попри офіційні заяви, режим нерозповсюдження ядерної зброї на межу руйнації.

Тривала гібридна війна Росії проти Заходу супроводжувалась інтенсивним ядерним шантажем, який значною мірою зруйнував міжнародну правову базу у сфері контролю ядерних озброєнь, і зробив використання ядерної зброї «мислимим». Широкомасштабний напад Росії на Україну з регулярним відпрацюванням Росією можливості нанесення тактичних ядерних ударів зробив використання ядерної зброї в європейській війні ще й теоретично можливим. Це призвело до корозії глобального ядерного порядку, розрахованого на поступове зменшення ядерного фактору в світовій політиці.

Поріг застосування ядерної зброї знизився. Проте водночас підвищився поріг чутливості до такого застосування. Відповідно, ядерний шантаж, розрахований на низький поріг чутливості жертви, поступається новій ядерній раціональності. Російсько-українська війна високої інтенсивності з укріпленими фронтами актуалізувала опції використання ядерної зброї, розроблені ще за часів холодної війни. Підготовка до використання таких опцій перестає бути блефом і шантажем, і перетворюється на теоретичну можливість з певною раціональною з воєнної точки зору метою.

В Азії програма кратного збільшення ядерного арсеналу Китаю на фоні його спроб утворення антизахідного альянсу з Росією призвели до деформації глобальної системи ядерного стримування. Стає вірогідною нова гонка ядерних озброєнь для досягнення паритету між західною і китайською коаліцією, що формуються. Таким чином, глобальний ядерний порядок, зазнавши корозії в російсько-українській війні, додатково опинився перед перспективою нового глобального ядерного протистояння.

Як і у роки холодної війни, нове напруження вірогідно призведе до спроб багатосторонніх багатоаспектних переговорів щодо проблематики ядерної зброї, які стануть частиною нового світового порядку.

«Мислимість» застосування ядерної зброї

Доведена до максимуму ядерна риторика РФ кардинально посилила ядерний дискурс світової політики, який раніше підтримувався відносно маргінальними голосами КРДР і Ірану. Російсько-українська війна з руйнацією українських міст, співставною із наслідками застосування тактичної ядерної зброї, суттєво знизило психологічний поріг «немислимого» у застосуванні зброї в Європі. Її застосування стало «мислимим».

Водночас сам факт психологічного звикання світу до «мислимості» використання ядерної зброї знецінив ядерну риторичку Росії, КНДР і Ірану. Ядерний шантаж на фоні російсько-української війни втрачає ефективність в якості асиметричного інструменту в міжнародній політиці. Натомість він стає інструментом руйнації режиму нерозповсюдження ядерної зброї і появи нових ядерних держав – перспективи, якої сама ж Росія хотіла б уникнути.

Проте шантажем проблема застосування ядерної зброї більше не обмежується. Проявились фактори, пов'язані з технологією війни і політикою стримування.

Розповсюдження у російсько-українській війні глибоко ешелонованих укріплень, навколо яких зосереджені основний бойовий потенціал, повертає воєнну теорію до часів холодної війни з їх великою опорою на ядерну зброю. Як прорив ешелонованої оборони, так і ліквідація прориву такої оборони, якщо він стався, в роки холодної війни відбувались би із застосуванням тактичної ядерної зброї. В РФ лунали голоси, що ліквідація українського прориву російських укріплень на окупованих територіях може вимагати від російського керівництва застосування тактичної ядерної зброї. Таким чином, застосування ядерної стає не тільки «мислимим», але й теоретично можливим.

Ядерне стримування в його базовому сенсі унеможливлення ядерної війни між ядерними державами зберігає значення. Проте воно реалізується у більш напруженій ситуації гальмування глобального скорочення з тенденцією нарощування стратегічних ядерних арсеналів. Цей процес може супроводжуватись розмиттям межі між ядерною зброєю поля бою (тактичною ядерною зброєю) і ядерною зброєю стратегічного стримування (стратегічною ядерною зброєю). Нове покоління стратегічної ядерної зброї більшою мірою, ніж зараз, зможе бути використане на полі бою звичайної війни.

Тригером напруження глобальної системи стримування у відносинах між ядерними державами стало рішення Китаю досягти паритету у стратегічних ядерних озброєннях із США. Деструктивність цього рішення у тому, що між Китаєм і США не існує договірного паритету. Він існує між США і Росією. Прагнучи до чужої стелі,

встановленої Договором СНО-3 (New START), одночасно збільшуючи вплив на Росію, Китай змушує США реагувати. США тепер мають будувати стратегію стримування і реалізовувати поточну програму ядерної модернізації у розрахунку не скорочення, а збільшення сумарного потенціалу стратегічних ядерних озброєнь Росії і Китаю як стратегічних противників. Деформація ядерного стримування у політиці найбільших ядерних держав може вплинути на альянси, які вони утворюють з іншими державами, зокрема де-юре або де-факто ядерними Великобританією, Францією, Індією, Пакистаном та Ізраїлем.

Світ вступає в період вичерпання ефективності лінії договорів START і запуску нового процесу переговорів щодо стратегічних ядерних озброєнь між США, Китаєм, можливо також Росією і іншими країнами. Такі переговори мають шанс на успіх у перспективі 5-10 років, адже жодна ядерна країна, навіть Росія, не виглядає готовою розпочинати глобальну ядерну війну. Ядерні країни схильні знижувати ризики обміну між собою ударами стратегічною ядерною зброєю, незважаючи на «мислимість» і теоретичну можливість використання тактичної ядерної зброї на географічно обмеженому полі бою.

Попередній цикл ядерної ескалації, який мав місце у холодній війні, завершився складними багатоаспектними переговорами щодо звичайних, тактичних і стратегічних ядерних озброєнь. Створена система зберігала стабільність протягом приблизно 20 років і досі не повністю зруйнована (New START досі чинний, хоча ДЗЗСС і ДРСМД припинили існування). Тепер з'явився новий домен міжнародних комунікацій – інформаційний, до якого може бути віднесений ядерний шантаж і його руйнівні для міжнародної безпеки наслідки.

Переговори за різними доменами ядерної проблематики можуть, як доводить історія, вестись паралельно і практично одночасно досягти результативного фіналу. Проте нова ера ядерної розрядки не розпочнеться, доки не встановиться новий баланс сил. Найкоротший шлях до встановлення нового балансу залишається незмінним – стратегічна перемога України і союзної коаліції, відповідно – стратегічна поразка Росії і союзних їй КНДР і Ірану. Це усуне з архітектури безпеки подразник асиметричного використання ядерної зброї як засобу компенсації слабкості в інших сферах і зробить ядерні стратегії симетричними, розрахованими на зниження ядерних ризиків.

Корозія глобального ядерного порядку під впливом Росії

Фундаментальним фактором ядерних доктрин і ядерних потенціалів країн світу є спільний інтерес у нерозповсюдженні ядерної зброї, формалізований у Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) 1968 року, який залишається чинним.

Необмеженість доктрин і потенціалів ядерних країн призвела би до появи великої кількості нових ядерних країн. Це є і залишатиметься катастрофічною перспективою для переважної більшості країн світу, як ядерних, так і неядерних.

Спільний інтерес нерозповсюдження протягом десятиліть сформував сукупність формальних і неформальних зобов'язань країн світу, втілених в оборонному будівництві. Це може бути позначено як «глобальний ядерний порядок». Його базовий принцип полягає у тому, що ядерна зброя, хоча й не заборонена на відміну від інших видів зброї масового ураження (хімічної і біологічної), має обмежені варіанти застосування. Вони обертаються навколо того, щоб взагалі не допустити використання ядерної зброї, тобто максимально перетворити ядерну зброю на зброю власного стримування.

У перспективі десятиліть при відсутності нового виробництва і поступовому скороченні арсеналів обмеження доктрин застосування могло б привести до появи світу вільного від ядерної зброї, як це передбачено ДНЯЗ і прийнято в якості стратегічної мети більшістю його учасників.

Доктрини застосування ядерної зброї були багатократно публічно в різних форматах визначені офіційними (згідно ДНЯЗ) ядерними державами. Надійність самообмежень з боку ядерних країн стосовно доктрин і потенціалів перевіряється відсутністю інтересу з боку переважної більшості неядерних країн до набуття ядерної зброї.

Фундаментальне самообмеження ядерних країн полягає у тому, що ядерна зброя може бути використана тільки у двох випадках: (1) у відповідь на ядерний напад; (2) у відповідь на неядерний напад, включаючи напад на союзників, здійснений у союзі з ядерною державою. Перше з цих обмежень стосується переважно стратегічної ядерної зброї, друге – переважно тактичної.

Зазначена подвійна формула була вбудована в доктрини і потенціали США, СРСР/Росії, Сполученого Королівства і Франції. Китай через обмежений потенціал не мав чіткої градації тактичної і стратегічної зброї, також не мав союзників і віддалених територій. Тому Китай проголосив і формально досі дотримується принципу незастосування ядерної зброї першим за жодних обставин.

Поза межами ДНЯЗ доктрини і потенціали Індії, Пакистану і Ізраїлю не суперечать глобальному ядерному порядку. Ядерні безпекові інтереси Індії та Пакистану замкнені один на одну. Доктрина і потенціал Ізраїлю спрямовані для відбиття екзистенційної зовнішньої загрози існуванню. Жодного разу під час численних нападів ззовні Ізраїль не погрожував застосуванням ядерної зброї, обмежуючись конвенціональними засобами.

Доктринальними ренегатами глобального ядерного порядку до початку російсько-української війни можна вважати КНДР і Іран. КНДР формально вийшла з ДНЯЗ, Іран швидко наближається до порогу створення ядерної зброї. Правлячі режими цих країни

вбачають в ядерній зброї інструмент зміцнення внутрішньої влади і зовнішнього впливу без явної зовнішньої загрози. Проте ядерні потенціали КНДР і Ірану недостатні для руйнації глобального ядерного порядку.

Хоча країни-ренегати протягом десятиліть створювали ризики, реальну загрозу руйнації глобального ядерного порядку несуть ядерний шантаж, вбудований в політику Росії, і плани кількісного – у разі якщо не на порядок – нарощування ядерного арсеналу Китаю.

Загроза глобальному ядерному порядку з боку Росії знаходиться більше у сфері намірів і доктрин, ніж потенціалів. Незважаючи на гучні програми створення нових носіїв ядерної зброї, кількості і якісні показники ядерного арсеналу Росії в цілому деградують. Але Росія своїми програмами ядерного будівництва домоглась глобальної актуалізації ядерної зброї як інструменту політики і зруйнувала один з фундаментальних договорів у цій сфері – Договір про ракети середньої і меншої дальності в Європі (ДРСМД). США вийшли з нього у 2019 році після відмови Росії виправити порушення, які вона свідомо робила принаймні з 2013 року. Фізичний потенціал, який Росія створила у порушення ДРСМД (заборонена ракета середньої дальності 9М729), обмежений. Тим не менш, заради нього Росія зруйнувала фундаментальний для європейської безпеки договір.

Росія кардинально розширила доктрину використання ядерної зброї. Формально вона зберігала загальну схему, представлену у публічних міжнародних зобов'язаннях – використання у відповідь на ядерний напад, або у відповідь на особливого виду неядерний напад. У Воєнній доктрині 2018 року такий особливий вид неядерного нападу перестав бути пов'язаним з участю іншої ядерної держави. Тепер ядерна зброя може бути застосована, *«у разі агресії проти Російської Федерації із застосуванням звичайної зброї, коли під загрозу поставлене саме існування держави»*¹. Загроза «самому існуванню» може бути сприйнята суб'єктивно і не має об'єктивних індикаторів, такого як участь у нападі іншої ядерної держави. Вона може трактуватись навіть як загроза правлячому режиму, а не державі. До того ж «самому існуванню» держави з центрами у Москві і Санкт-Петербурзі та її владі історично внутрішні фактори загрожували більше, ніж зовнішні.

До прийняття поточної версії Воєнної доктрини розширення рамок використання ядерної зброї було зафіксовано в Основах державної політики Російської Федерації у сфері військово-морської діяльності на період до 2030 року, затверджених 2017 році. В документі зазначено, що *«в умовах ескалації воєнного конфлікту демонстрація*

¹ Военная доктрина Российской Федерации, утвержденная 26 декабря 2014 года с изменениями 2018 года. (2018). ст. 27.
URL: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

готовності і рішучості застосування сили з використанням нестратегічної ядерної зброї є дієвим стримувальним чинником»².

Не можна виключати, що російська влада свідомо робить погрозу безадресного використання ядерної зброї інструментом внутрішньої і зовнішньої політики.

Розширену де-факто доктрину використання Росією ядерної зброї іноді називають «ескалацією заради де-ескалації», хоча невідомо, як вона позначається у внутрішньому використанні російського військово-політичного істеблішменту. Її суть викладена в регулярних Оглядах ядерних сил США (Nuclear Posture Review). В Огляді 2018 року сказано, що *«Російська стратегія і доктрина підкреслюють потенційне примусове і військове використання ядерної зброї. Вона помилково оцінює, що загроза ядерної ескалації або фактичного першого застосування ядерної зброї послужить «деескалації» конфлікту на вигідних для Росії умовах. Ці помилкові сприйняття збільшують перспективу небезпечного прорахунку та ескалації»³.*

У висловлюваннях провладних російських політиків така концепція тривалий час лунала як така, що існує де-факто. Керівництво РФ постійно демонструвало готовність до застосування ядерної зброї.

В Огляді ядерних сил США 2022 року, суміщеному з оновленою Стратегією національної оборони (National Defense Strategy of The United States) і Оглядом протиракетної оборони (Missile Defense Review) опис доктрини «ескалації заради деескалації» представлений як притаманний деяким противникам США: *«деякі противники розробили стратегії ведення війни, які можуть спиратися на загрозу ядерної ескалації з метою припинення конфлікту на вигідних умовах. Таким чином, здатність стримувати обмежене використання ядерної зброї є ключем до стримування неядерної агресії»⁴.* Тобто розрахунок Росії на ефект ядерної погрози більше не вважається помилковим як такий. Напроти, він потребує реагування.

Водночас, виходячи з Огляду 2022 року США не вважають, що Росія готова погрожувати їм стратегічним ядерним ударом. Доктрина «ескалації заради деескалації» стосується ядерної зброї малої потужності в демонстративному застосуванні. Проблема для США у тому, що таке застосування вимагає швидкої гнучкої відповіді із застосуванням ядерної зброї аналогічної малої потужності для уникнення подальшої ескалації. У США не було такого інструменту до розгортання у

² Основы государственной политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2030 года, утвержденные указом президента Российской Федерации от 20.07.2017 г. № 327. (2017), ст. 37. URL: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201707200015.pdf>

³ Nuclear Posture Review 2018, p. 30 <https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872886/-1/-1/1/2018-NUCLEAR-POSTURE-REVIEW-FINAL-REPORT.PDF>

⁴ The 2022 National Defense Strategy of The United States of America Including the 2022 Nuclear Posture Review and the 2022 Missile Defense Review, p.7. <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF>

2018 році боєголовок малої потужності W76-2 на частині балістичних ракет «Трайидент-2» на атомних підводних човнах класу Огайо.

Розширення російської доктрини використання ядерної зброї вплинуло на ядерну доктрину США таким чином, що не був реалізований принцип єдиної мети (Sole Purpose) використання ядерної зброї виключно для стримування ядерного нападу на США і союзників. Цей доктринальний принцип близький до принципу невикористання першими (No First Use), який формально є частиною ядерної доктрини Китаю. Адміністрації Барака Обами і Джозефа Байдена були схильні зробити принцип єдиної мети офіційним. Однак під впливом суперництва з боку Росії і Китаю ідея була відкинута. В Огляді ядерних сил 2022 року, суміщеному зі Стратегією національної оборони, сказано: *«Ми провели ретельний огляд широкого спектру варіантів ядерної декларативної політики – включаючи політику невикористання першими та єдиної мети – і дійшли висновку, що ці підходи призведуть до неприйняттого рівня ризику в світлі діапазону неядерних можливостей, що розробляються та надаються противниками, які можуть завдати стратегічної шкоди Сполученим Штатам та їхнім союзникам та партнерам»⁵.*

Напруження системи стратегічного стримування через ядерну розбудову Китаю

За деякими оцінками⁶, зміни ядерної доктрини США (які трапились під впливом змін ядерної доктрини Росії) стали одним з факторів рішення Китаю щодо стрімкого нарощування ядерних сил. Протягом кількох десятиліть до 2020 року ядерний арсенал Китаю знаходився на рівні 200 одиниць зброї проти 4-5 тис одиниць в арсеналах США і Росії. Тепер Китай швидко розширює і модернізує свій арсенал.

У 2020 році було розпочато будівництво трьох позиційних районів шахтних пускових установок (ШПУ) для розміщення понад 300 міжконтинентальних балістичних ракет (МБР). У 2021 році Китай успішно випробував гіперзвуковий планерний апарат, який подолав 35 тис км. Ця система зараз відома як дробова орбітальна система бомбардування (fractional orbital bombardment system). Почалось розгортання повної ядерної тріади, яка включає окрім ракет великої дальності наземного і морського базування також ракети авіаційного базування. За оцінками міністерства оборони США, до 2030 року Китай може розгорнути понад тисячу ядерних боєголовок. Це

⁵ The 2022 National Defense Strategy of The United States of America Including the 2022 Nuclear Posture Review and the 2022 Missile Defense Review, p.9. <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.PDF>

⁶ M. Taylor Fravel, Henrik Stålhane Hiim, and Magnus Langset Trøan. China's Misunderstood Nuclear Expansion How U.S. Strategy Is Fueling Beijing's Growing Arsenal. Foreign Affairs, November 10, 2023. https://www.foreignaffairs.com/china/chinas-misunderstood-nuclear-expansion?check_logged_in=1

співставно з кількістю розгорнутих відповідно до договору СНО-3 (New START) ядерних боєголовок в ядерних стратегічних тріадах США і Росії – приблизно по 1,5 тис одиниць.

Хоча США і Росія мають тисячі нерозгорнутих боєголовок для тактичних носіїв і у резерві стратегічних сил (hedge, зняті з носіїв але не призначені для знищення боезаряди), яких Китай не має, за розгорнутими кількостями система стратегічного стримування більше не може бути двосторонньою.

Навіть якщо Китай не має наміру вступати у гонку ядерних озброєнь після досягнення оперативного паритету зі США і Росією, поява третього рівного противника змушує США і Росію переглядати плани ядерного будівництва, які раніше були розраховані на поступове кількісне скорочення ядерних арсеналів. Таке скорочення більшість неядерних країн вважають обов'язком ядерних країн за ДНЯЗ.

Росія навряд чи здатна нарощувати кількісні і навіть якісні показники її ядерних сил. Вона може ще певний час розраховувати на агреговані кількісні показники у розбудові балансу сил з Китаєм. Ще менші можливості Росії у забезпеченні ядерного паритету зі США. Тому вибором Росії може стати пошук альянсу з Китаєм, у тому числі ядерного, у протистоянні із Заходом.

Китайсько-російський ядерний альянс в умовах нарощування ядерних сил Китаю, що може випереджати деградацію ядерних сил Росії, є викликом для США, який потребує складних і коштовних рішень. Якщо в близькій перспективі не буде запущений новий переговорний процес стосовно контролю ядерних озброєнь між США і Китаєм, можливо за участі Росії, США змушені будуть корегувати поточну програму модернізації ядерних сил так, щоб забезпечити ядерний пріоритет з альянсом Китаю і Росії у тих кількостях, які складуться до середини 2030-х років.

Альянс Китаю і Росії з координацією ядерних доктрин створює ризик гонки ядерних озброєнь, якого не створював і не створює альянс США зі Сполученим Королівством і Францією в рамках НАТО. До кінця століття європейські ядерні держави не планують кількісного збільшення ядерних арсеналів більше нинішнього «китайського» рівня у кілька сотень ядерних боезарядів. Не планується також, на відміну від Китаю, створення повноцінної ядерної тріади з одночасним базуванням розгорнутої ядерної зброї на суші, флоті та в авіації.

Рівновага в новій системі стратегічного ядерного стримування складеться або коли виникне паритет між коаліцією країн НАТО і коаліцією Китаю і Росії, або ж коли зникне коаліція між Китаєм і Росією. Логіка ядерного стримування, яка залишається чинною у відносинах між ядерними державами, змушує Китай відмовитись від альянсу з Росією заради розбудови системи ядерного стримування зі США.

Іншими словами, розбудова стабільної системи ядерного стримування вимагає від Китаю виштовхування Росії із системи стратегічних відносин зі США, а не використання її у якості сателіта.

Велика європейська війна і «повернення» тактичної ядерної зброї

За оцінками⁷ Росія використовує проти України тільки артилерійських боєприпасів 10 тис. одиниць на добу. При середній масі вибухівки 152-мм снаряду у 7 кг, щоденно проти України застосовується 70 тонн вибухівки, потужнішої за тротил. Протягом місяця це становить більше двох кілотонн тротилового еквіваленту тільки у вигляді артилерійських боєприпасів, на враховуючи авіабомб, ракет і дронів, які також використовуються Росією у великій кількості. Тобто кожного місяця Україна отримує вогневий удар потужністю кілька кілотонн тротилового еквіваленту. Таку потужність мають тактичні ядерні боєприпаси малої потужності.

Більше того, співставлення руйнації європейських міст авіаударами зі звичайними бомбами і руйнації двох японських міст авіаударами з ядерними бомбами під час Другої світової війни доводить, що розподілений удар звичайними боєприпасами певної сумарної потужності створює у рази більше руйнувань, ніж один ядерний удар такої ж потужності у тротиловому еквіваленті. Перевага ядерної зброї у тому, що кілотонна ядерного боєприпасу, доставленого до цілі, кратно дешевша кілотонни десятків тисяч звичайних боєприпасів, доставлених до цілі, а також в тому, що ядерний удар може бути нанесений швидше і несподіваніше.

Таким чином, можна говорити про щомісячний вогневий удар Росії по Україні, еквівалентний вибуху тактичного ядерного боєприпасу більше 10 кілотонн тротилового еквіваленту, співставного з тими, що були застосовані в Хіросімі і Нагасакі.

Це зменшує поріг прийнятності для Росії застосування ядерної зброї проти України. Адже Росія і так щомісяця завдає Україні руйнувань, співставних з ядерними ударами по японським містам під час Другої світової війни. Проте це збільшує поріг чутливості України до жахів війни, включаючи ядерну. Тому для Росії зникає мотивація ядерного шантажу. Він більше не викликає жаху, здатного впливати на Україну.

Водночас велика європейська війна високої інтенсивності, якою стає російсько-українська війна, є оперативним середовищем основних концепцій використання тактичної ядерної зброї. Перехід Росії до масштабних фронтових операцій у війні проти

⁷ Setting Transatlantic Defence up for Success: A Military Strategy for Ukraine's Victory and Russia's Defeat. Ministry of Defense of the Republic of Estonia, 27 December 2023. <https://kaitseministeerium.ee/en/setting-transatlantic-defence-success-military-strategy-ukraines-victory-and-russias-defeat>

України вказує на перетворення тактичної ядерної зброї в планах Росії з інструменту шантажу в потенційний інструмент фронтових операцій у великій європейській війні. Характерні для поточної фази війни операції російських військ з прориву українських укріплень і ліквідації проривів українських сил у роки холодної війни вимагали б від радянських військ використання тактичної ядерної зброї. На теоретичну можливість відновлення такої опції вказує інтенсивне використання Росією у війні проти України носіїв ядерної зброї (ракет Х-101 і Х-22) і потенційних носіїв ядерної зброї (ракет «Іскандер», «Кінджал» і «Калібр»). З високою вірогідністю Росія цими ударами, окрім цілей конвенціональної війни, відпрацьовує варіанти нанесення тактичних ядерних ударів.

Іншим індикатором раціоналізації використання тактичної ядерної зброї в великій європейській війні є опція розгортання російської ядерної зброї в Біларусі (яка підготовлена, але навряд чи вже відбулась).

Росія має в своїй європейській частині більше тактичної ядерної зброї, ніж країни НАТО на європейському континенті. Проте якість і боєготовність ядерної зброї НАТО вища. Ядерні опції нової великої європейської війни, яку може спровокувати Росія, враховуються країнами НАТО. В Огляді ядерних сил США 2022 року визначені базові інструменти відповіді Росії у разі (спроби) використання ядерної зброї: розгорнуті в Європі новітні ядерні авіабомби В-61-12 на бойових літаках F-35, боєголовки W76-2 на морських системах Огайо/Трайдент-2, нове покоління ракет LRSO (long range stand off weapon) на стратегічних бомбардувальниках В-21 та В-52. Ці інструменти можуть бути посилені в морській компоненті потенціалами Сполученого Королівства і Франції, в авіаційній компоненті ударних ракет – потенціалом Франції. Ядерні потенціали союзників США у Європі співставні з ядерним потенціалом США, призначеним для війни на європейському театрі.

Можна прогнозувати, що питання виведення ядерної зброї США з Європи втрачає актуальність на період до кардинальної зміни російської політики. Також можна прогнозувати, що завдяки швидкому перегляду статусу ядерних сил США і їх модернізації Росія не відчуватиме перевагу над НАТО у тактичній ядерній зброї. Це штовхатиме її до переговорів стосовно обмежень, від яких вона раніше відмовлялась, висуваючи неприйнятні для Альянсу попередні умови.

Висновки

1. Гібридне використання Росією ядерної зброї в якості інструменту шантажу вичерпало себе. «Мислимість» використання ядерної зброї призвела до раціоналізації тактики і стратегії її сучасного використання. Ірраціональний шантаж, наближений до блефу, стає неприйнятним для Росії, адже Захід створив інструменти гнучкого

реагування на демонстративне застосування Росією ядерної зброї з мінімізацією ризиків ескалації до ядерної війни.

2. Розпочавши велику війну в Європі з широким застосуванням артилерії, ракет і авіації, Росія знизила поріг застосування ядерної зброї, але одночасно підвищила поріг чутливості до потенційно застосування ядерної зброї. Руйнівний ефект російських ударів по Україні співставний з щомісячним застосуванням ядерних бомб, аналогічних за потужністю зі скинутими на японські міста під час Другої Світової війни. Це не призвело ані до перемоги Росії, ані до поразки України.

3. Інтенсивні фронтові операції, використання ешелонованих укріплень в російсько-українській війні актуалізує логіку використання тактичної ядерної зброї, сформовану у роки холодної війни. Ключовими функціями тактичної ядерної зброї у великих конвенціональних операціях тоді вважались прорив укріпленої оборони і ліквідація такого прориву. Такі опції можуть повернутись в актуальні оборонні доктрини країн НАТО.

4. Плани кратного нарощування ядерного арсеналу Китаю при збереженні його стратегічного альянсу з Росією створює нову лінію інтенсивного глобального ядерного протистояння. Вона проходить між західним і китайським альянсами з перспективою нової гонки ядерних озброєнь. Нова лінія протистояння вірогідно залишатиметься в рамках парадигми ядерного стримування, проте деформуватиме глобальний ядерний порядок. Така перспектива спонукатиме до багатосторонніх переговорів щодо контролю ядерних озброєнь, центральним елементом яких вірогідно стане американо-китайський діалог.

5. Росія ще певний час може використовувати ядерний шантаж, який припустимо ігнорувати при прийнятті рішень як блеф. Ознакою блефу є відсутність раціональної військової мети використання ядерної зброї, невідповідність проголошеної мети наявним у Росії засобам.

Водночас органам державної влади України, відповідальним за зовнішню політику і безпеку, доцільно готуватись до повернення в доктрини НАТО і Росії актуальних опцій раціонального для досягнення військових цілей використання ядерної зброї, у тому числі у російсько-українській війні. Членство в НАТО вимагатиме прийняття таких опцій і готовності нести спільну ядерну відповідальність Альянсу.

У зовнішній політиці має сенс виходити з того, що основна лінія ядерного протистояння у перспективі 10 років проляже між США і Китаєм та створеними ними коаліціями. Міжнародні відносини можуть набути ознак нової холодної війни.

© New Geopolitics Research Network

Автор:

Олексій Їжак

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

New Geopolitics Research Network

Е-пошта: info@newgeopolitics.org

<https://www.newgeopolitics.org/>

New Geopolitics
Research Network